

Synvinkel

Det anses inte olagligt att tränga sig i kön till vaccin mot covid-19. Man baxnar, skriver Bo Rothstein, som undrar varför det i svenska domstolar uppfattas som rättshaveristiskt att hänvisa till grundlagen.

Text: **Bo Rothstein**

Vaccinkorruption – ett solklart brott

FÖR ETT ANTAL ÅR SEDAN var jag inbjuden att föreläsa vid ett seminarium om korruption som anordnades av utrikesdepartementets bistandssektion. Tillsammans med några andra forskarkolleger var min uppgift att belysa forskningsläget kring korruptionens drivkrafter och betydelse, samt säga något om olika lösningar på detta lika viktiga som svåranalyserade problem i de länder som är föremål för svensk biståndspolitik.

En del av diskussion skulle emellertid kommat att behandla situationen i Sverige. Även om graden av korruption i vårt land enligt tillgängliga mätningar är jämförelsevis mycket låg finns det naturligtvis inte något land som är fritt från korruption. Något sådant vore lika sannolikt som ett land utan kriminalitet. Mycket av den korruptionsproblematik som drabbar utvecklingsländer har dessutom sin grund i industriländernas företag.

Alltnog, inbjudna att belysa den svenska problematiken var två framträdande jurister – en överåklagare och en som arbetade vid en av landets myndigheter. Båda framhöll som ett stort problem att den då gällande svenska lagstiftningen var snårig och svårtillgänglig och att det

saknades ett tydligt övergripande normativt stadgande i lagstiftningen som man som jurist kunde hänvisa till vad gäller hur allvarligt man ska se på korruptionsbrott. Inte minst vad gäller utbildningsinsatser pekade de bägge på att detta var en brist i lagstiftningen. Det fick mig att ta till orda i den efterföljande diskussionen eftersom det finns en mycket tydlig paragraf i den svenska grundlagen som precis fyller det behov de båda juristerna önskade. Närmare bestämt i regeringsformens första kapitel där det i paragraf nio stadgas:

BO ROTHSTEIN är professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet.

»Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saklighet och opartiskhet.« (RF 1:9)

Noteras kan att detta stadgande innefattar alla »som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter«, vilket inte bara inkluderar regioner och kommuner utan även privata aktörer såsom friskolor, privata vårdcentraler, äldreboenden och vaccinationskliniker. Paragrafen har heller inte karaktären av en allmän målsättning utan är en i juridisk mening rättsregel

vilket betyder att den alltid ska åtföljas.

Stadgande innebär att de som utför en offentlig förvaltningsuppgift inte får låta sig påverkas av andra förhållande än de som de enligt lagar, förordningar och offentliga policyer har att tillgodose. Korruption avser definitionsmässigt att försöka påverka beslutsfattare så att de gör avsteg från dessa normer om saklighet, opartiskhet och likhet inför lagen i sina mellanhavanden med medborgarna. Min kommentar till de båda juristerna var att därmed är korruption om den begås av personer som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter inte bara ett brott, utan faktiskt något ännu allvarligare, nämligen ett grundlagsbrott. Att bryta mot grundlagen är naturligtvis en allvarligare sak än att bryta mot »vanlig« lag. Därmed finns det, menade jag, precis vad de båda juristerna efterfrågade i den svenska grundlagen.

DE BÅDA JURISTERNAS REAKTION var emellertid för mig mycket överraskande. De framhöll båda att idén om att åberopa grundlagen inför en svensk domstol skulle fungera närmast kontraproduktivt. Att i rättsprocesser hänvisa till paragrafer i grundlagen uppfattades av svenska domare närmast som en rättshaveristisk argumentation och som svårt demeriterande för den juridiska framställningen.

»Vad ska man ta sig till med en antikorrupsionsmyndighet som inte vågar använda landets grundlag?«

Juristerna såg alltså inget fel på paragrafen ifråga, utan problemet var att den återfanns just i grundlagen. Därmed var den oanvändbar i den praktiska juridiken.

Inför mitt påpekande att man faktiskt kan anse att brott mot vad som stadgas i grundlagen är särskilt allvarliga, ställde sig de båda tämligen frågande. Åtminstone menade de att för den svenska domarkåren var detta inte ett giltigt argument. För deras arbete att som praktiserande jurister bekämpa korruption var ett stadgande i grundlagen helt klart inte en tillgång i det konkreta arbetet.

Här skiljer sig den svenska juristkåren ut sig från länder med en starkare grundlagstradition såsom till exempel Tyskland och USA. Att som enskild åberopa grundlagen då man anser sig ha blivit kränkt,

diskriminerad, orättvist förbigången eller om man anser att offentliga tjänstemän krävt att bli mutade, förefaller i Sverige vara detsamma som att bli räknad till kategorin rättshaverister. Antingen känner de ansvariga tjänstemännen inte till att de har att följa grundlagen, eller så vet de inte att centrala delar av deras verksamhet är reglerad i grundlagen. Låt mig tillägga att stadgandet inte är nytt, det har funnits i regeringsformen så länge vi haft den, det vill säga i snart femtio år.

DETTA MED GRUNDLAGENS svaga ställning i svensk politik, juridik och förvaltning har en lång historia. Det har förmodligen att

göra med att Sverige demokratiserades under 1809 års odemokratiska författning som stadgade att »Konungen har att allena styra riket«. Denna och flera andra paragrafer blev efterhand som landets demokratiserades helt enkelt obsoleta. Om man går till befintliga läroböcker i ämnet återfinner man ett mycket teknokratiskt tänkande. Grundlagen har där inte status av ett dokument som bildar

en normativ grund för vilka rättigheter enskilda medborgare har eller vilka normer som ska gälla för den offentliga maktutövningen. Snarare ser man där på grundlagarna som

vore de en samling trafikregler för hur de olika aktörerna i det politiska systemet ska färdas utan att det skapas stockningar eller kollisioner.

»Författningsreglerna bringar därigenom reda och ordning i systemet«, skriver grundlagsexperterna Erik Holmberg ▶

Under vinjetten Synvinkel ger Fokus plats för mer personligt hållna och tesdrivande texter av externa skribenter. Eventuella åsikter är skribentens egna.

FOTO: JOHAN WINGBORG, GUSTAF MÅNSSON/SVD/TT.

31